

ОПУБЛІКОВАНО:

Гайда Л. А. Марко Лукич Кропивницький: пам'ятні місця, пов'язані з життям та діяльністю (матеріали до уроку-мандрівки).// Україна починається з тебе! Методичні рекомендації для проведення Першого уроку у 2018/2019 навчальному році / укладачі: Ю. В. Міцай, С. М. Пляка, О. Г. Чернецька. – Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Су хомлинського», 2018. – С. 7-16.

Л.А. Гайда, членкиня Національної Спілки краєзнавців України

**МАРКО ЛУКИЧ КРОПИВНИЦЬКИЙ:
ПАМ'ЯТНІ МІСЦЯ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЖИТТЯМ ТА ДІЯЛЬНІСТЮ
(матеріали до віртуальної мандрівки)**

14 липня 2016 року згідно із законом про декомунізацію Верховна Рада України перейменувала місто Кіровоград на Кропивницький.

Постаттю гідною уваги і пошани є наш видатний земляк Марко Лукич Кропивницький – український драматург, театральний актор, режисер, засновник театру корифеїв. На жаль, у шкільних курсах української літератури та історії України життя й творчість Марка Кропивницького не вивчається. Для багатьох учнів, студентів і педагогів інформація про дитинство, юність на теренах нашого краю, цікаві факти його біографії маловідомі. Ці відомості в основному представлені у фаховій літературі, деяких музеях та засобах масової інформації.

Метою нашої віртуальної мандрівки є презентація історичних місць, пов'язаних із життєвим і творчим шляхом Марка Кропивницького; пам'яток щодо увічнення його пам'яті на Кіровоградщині та в Україні. Серед провідних завдань – сприяння у зацікавленості творчими здобутками земляка, спонукання бажання більше дізнатись, відвідати вказані місця; формування в учнів патріотичних почуттів та загальнокультурної компетентності.

Пропоновані матеріали можуть бути використані як для реальної екскурсії на місцевості, так і у формі заочної мандрівки. Рекомендуємо педагогам використати краєзнавчі матеріали у процесі підготовки виховних заходів з учнями впродовж навчального року. Форми можуть бути різноманітні – наприклад, презентація тематичного проекту «Його іменем названо місто», міні-квест «Наші земляки», історико-краєзнавчі години, проект-дослідження «Наш край у родинних історіях», пізнавально-ігрова вікторина «Нові (старі) імена: у пошуках істини», проект «Актуальне минуле» (зустрічі з істориками, музейниками, громадськими активістами), урок у музеї, екскурсія-гра, театально-музейна зустріч «Міфи музейних експонатів», тощо.

Діти емоційно і значимо сприймають регіональну історію, на власні очі побачивши місця, з якими пов'язана та чи інша подія. Так закладаються основи почуття гордості за наших земляків, пробуджується глибокий інтерес до власної історії та культури, вибудовуються своєрідні паралелі між минулим і сучасністю.

Мандрівка побудована у формі п'яти тематичних зупинок, що пов'язані з певними етапами життя Марка Кропивницького.

Зупинка перша

Місце народження, дитинство

Народився Марко 22 (10) травня 1840 року в селі Бежбайраки Єлисаветградського повіту Херсонської губернії – нині село Кропивницьке Новоукраїнського району Кіровоградської області: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Кропивницьке_\(Новоукраїнський_район\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Кропивницьке_(Новоукраїнський_район)).

Учням завжди цікаві дитячі історії. Неодноразові спроби опису дитинства Марка Кропивницького здійснили декілька письменників та публіцистів. Зокрема, цьому періоду його життя присвячені книги: М. Смоленчука «Степи полинові» та «Ой літав орел»; М. Петрова «Маркове дитинство»; В. Шурапова «Марко Кропивницький та його спадкоємці». Аби дійсно відчутти дух часу, життя родини, стосунки, особливості середовища, де формувалась особистість – варто «почути» самого Марка Лукича, який детально й емоційно описав своє дитинство в «Автобіографії (за 65 років)» (Кропивницький М.Л. Збірник статей, спогадів і матеріалів. – К.: Мистецтво, 1955. – 530 с.).

Отже, дід Марка – Іван Кропивницький – служив економом у поміщика-полковника Живанова у селі Семикосовці, там він помер і похований.

Батько, Лука Іванович, походив зі шляхетного роду, незважаючи на походження і посаду управителя поміщицьких маєтків, був людиною «труда мозольного». Коли вчився в Єлисаветграді в повітовій школі, під час екзаменів, дійшла до нього чутка про смерть батька. Оскільки усе майно забрала мачуха, тож Луці довелось із сімнадцятирічного віку йти на свій хліб, піклуючись ще й молодшу сестру, яку він віддав на навчання до швачки в Єлисаветграді. Своє положення й статус він заробив тяжкою працею. 9 років працював у Живанівці, а далі перейшов на службу до сенатора Івана Фундуклія в село Бежбайраки, де у 26 років одружився.

Мати – Капітоліна Дубровинська – з родини капельмейстера, проживала у селі Комишувате (Татарка). Вона мала чудовий голос, грала на скрипці, фортепіано, флейті, гусях, гітарі та багатьох інших музичних інструментах. Саме у Бежбайраках і народився Марко. Мати не любила свого чоловіка Луку Кропивницького, вийшла за нього заміж із вдячності, оскільки саме він захистив її від батька, який знущався над домашніми. Коли Маркові було п'ять років, Капітоліна Іванівна покинула сім'ю, зустрівши своє кохання.

У Марка було непросте дитинство, що надалі позначилось на його житті. Він залишився у батька; специфіка служби управителя маєтків не дозволяла Луці Івановичу приділяти достатньо уваги вихованню дітей. Проте він усіляко піклувався про сім'ю, як тільки міг, і з усіх сил намагався дати сину та доньці можливу на той час освіту. Почалися Маркові «університети» на восьмому році життя з навчання у приватній школі шляхтича М. Рудковського в сусідньому селі Олександрівці, де учні мали не тільки навчатися, а й виконувати всю роботу по господарству. Притому за навіть незначну провину Рудковський повчав свою дармову робочу силу нагайкою. Не раз довелося скуштувати такої вчительської «ласки» й малому Маркові. Скінчилося це «навчання» тим, що

розгніваний Лука Іванович забрав сина додому. Урешті-решт батько відправив малого Марка до Бобринця, де проживали його бубуся і мати.

У 1965 році село Бежбайраки було перейменовано у Кропивницьке. [https://uk.wikipedia.org/wiki/Кропивницьке_\(Новоукраїнський_район\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Кропивницьке_(Новоукраїнський_район)). Тут встановлено пам'ятний знак на честь Марка Кропивницького. Нині у селі працює Кропивницька філія Рівнянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2: http://kropyvnytske-school.edukit.kr.ua/informaciya_pro_zaklad/istoriya/, де у шкільній бібліотеці зібрані матеріали й відомості про родину Кропивницьких та діє тематична виставка.

Зупинка друга

Бобринецькими стежками

Більш-менш системну освіту Маркові вдалося здобути в Бобринецькій повітовій школі, де він навчався з 1853 по 1856 рік. У цей час хлопчина жив у сім'ї своєї бабусі по матері Уляни Василівни Дубровинської, сини якої (дядьки Марка – Олексій, Єгор, Микола і Федір) були музично обдарованими людьми, добре грали на різних музичних інструментах, любили літературу. Вони співали народні пісні, серед яких були й українські. Марко Іванович пригадував: «...Не проходило вечора, щоб у нашій господі не лунала музика або спів. Увечері до дядьків збирались товариші, найпаче в неділю, частувалися, співали (усі дядьки були в церковнім хорі) духовні концерти і світські пісні, а іноді і читали гуртом, найчастіше Гоголя і «Енеїду» Котляревського». Ставлення до малого Марка було доброзичливим, як він вказував, що «дядьки дуже панькались зі мною...».

Живучи в Бобринці, Марко часто бачився з матір'ю, яка розучувала з ним вокальні партії, навчала грі на фортепіано, скрипці, гусях. Марко був багатогранно обдарований від природи і розвитком своїх талантів завдячував своїм рідним. Бабуся, як і мати, утримувала невеличку школу, де вчила учнів молитись Богові, читати «церковне й гражданське», писати, три правила арифметики, а також танцювати. Коли Марко був у першому класі, то допомагав бабусі навчати її учнів...

Декілька разів Марко покидав містечко, намагаючись продовжити освіту (кілька років жив в маєтку князя Кантакузена в селі Катеринівці, то в садибі генерала Бутовського, то в домі офіцера Бракера, то в оселі священика Нестеровського, далі у Вознесенську), але з часом знову повертався до Бобринця.

Саме тут почалася його творча діяльність. Величезний вплив на вирішення подальшої долі Марка мало знайомство в підлітковому віці з театром. Сталося це завдяки приїзду до Бобринця влітку 1854 року драматичної трупи Л. Млотковського. Після цього бажання виступати на сцені в нього було таким, що «ані перспектива службової кар'єри, ані рішучі протести батька вже не змогли приглушити той потяг». Через деякий час дядько Кропивницького – Микола Дубровинський – організував у Бобринці театральний гурток, до якого залучив і небожа.

Після закінчення у 1856 році з похвальним листом повітової школи і невдалої спроби продовжити навчання в Другій Київській гімназії Марко

відвідує заняття на юридичному факультеті Київського університету як вільний слухач. Провчившись три семестри, він повертається до Бобринця, де з лютого 1864 року служить у повітовому суді на посаді «столоначальника по гражданській часті». Але основною причиною повернення був створений тут акторами Соболевими (братом і сестрою) театральний гурток, активну участь у роботі якого брав, до речі, і молодий Іван Тобілевич. Цей аматорський колектив ставив п'єси українських та російських драматургів. Після від'їзду з міста акторів Соболевих Кропивницький фактично стає керівником гуртка. Він пробує свої сили як актор, режисер, співак, композитор, таким чином торуючи свій шлях до професійної сцени. Гурток, заснований у Бобринці, діяв під орудою М. Кропивницького і після переведення повітових установ до Єлисаветграда, тільки у 1864-1865рр. тут було поставлено не менше сорока вистав!

Марко Лукич був закоханий у місто Бобринець, воно для нього було надто дорогим, адже саме тут, як він казав: «... я пережив найгарячіші молоді задуми і найпалкіші поривання». До речі, і востаннє побував він у Бобринці, у березні 1910 року, перед гастролями в Одесі. Детально цю зустріч із земляками описав його син Володимир у «Сімейних хроніках...».

На сьогодні в місті Бобринці: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Бобринець> збережені практично всі пам'ятні місця, що пов'язані з життям видатного земляка, зокрема, це будівлі: будинок бабусі У. Дубровинської (де він жив у дитячі роки), колишньої ратуші (тут працював), колишнього трактиру (де організовувались аматорські вистави), повітової школи (де навчався). У місті є сквер Кропивницького, де у 1972 році було відкрито пам'ятник-погруддя та посаджено 125 дубів.

Матеріали про життя Марка Кропивницького та його родини на Бобринеччині, зокрема і про діяльність аматорського театального гуртка як провісника українського професійного театру, представлені у місцевому районному музеї імені Миколи Смоленчука: <http://ridna.ua/museums/bobrynetskyj-rajonnyj-muzej-imeni-m-smolenchuka/>.

Зупинка третя

У Єлисаветграді

У 1865 році центр повіту було переведено із Бобринця до Єлисаветграда. М. Кропивницький був призначений письмоводителем у Єлисаветградський сирітський суд, поселився в родині Тобілевичів (хаті Карпа Тобілевича) – нині Літературно-меморіальний музей І. Карпенка-Карого: http://www.karpenkokarymuseum.kr.ua/muz_kar_u.html.

Живучи в Єлисаветграді, разом із місцевими аматорами та у складі заїжджих професійних труп, Кропивницький виступає у приватному театрі Трамбіцького, На казенній службі майбутній засновник театру корифеїв не просувався, а незрідка й зовсім втрачав заробіток через захоплення мистецтвом та участь в аматорських виставах.

Карта гастролей, а фактично його мандрівного життя, що була укладена Віктором Ярошем, указує на перебування Кропивницького в Єлисаветграді у

1875, 1877, 1880, 1881, 1882, 1883, 1885, 1887, 1888, 1889, 1890, 1895, 1900, 1909, 1910 роках.

Найбільш повно про перебування Марка Кропивницького в нашому місті можна дізнатися у Меморіальному музеї М. Кропивницького, що був відкритий 2 жовтня 1982 року.

Музей розташований у будинку, де мешкав видатний український драматург і театральний діяч: http://www.kokm.kr.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=161&lang=ua, що на вулиці Болотняній – Пролетарській, а нині Миколи Смоленчука. На приміщенні музею встановлено меморіальну дошку, яка інформує, що тут проживав у різні часи Марко Кропивницький. Будинок належав Марфі Зайковській, яка доводилась тіткою Олександрі Вукотич, першій дружині Марка Лукича. Подружжя мало двох дітей, це: Костя Вукотич (прийомний син) та Марія Кропивницька. Оскільки Олександра померла рано, коли їй було близько 30 років, то діти жили у будинку, у родині Зайковських, і сюди часто приїздив Марко Лукич. Пізніше він придбав для дочки Марії помешкання у Харкові, а будинок Зайковських у 1910 році був проданий (тут розміщувались спочатку різні підприємства, а далі житлові квартири аж до 1882 року).

Значну роль у створенні Меморіального музею М. Кропивницького відіграли наші земляки Андрій Тобілевич, Микола Смоленчук, Віктор Ярош та Євгенія Чабаненко. У 1982 році було відремонтовано приміщення, почав діяти музей на громадських засадах, а у 1983 році він отримав юридичний статус філії обласного краєзнавчого музею. У вказаному музеї можна замовити як оглядову, так і декілька тематичних екскурсій, що презентують особливості життя й діяльності видатного земляка – Марка Кропивницького. Експозиція музею складається з декількох розділів, що розповідають про сім'ю драматурга й актора, про його дитинство і навчання в гімназії та університеті, про його творчий шлях у мистецтві як засновника першого професійного українського театру.

Неодноразово до цього будинку приїздив Марко Лукич у більш пізні часи. Як згадує його син Володимир, «...у березні 1888 року після закінчення спектаклів в Одесі Марко Лукич розстався з товариством корифеїв. Весною і літом він живе разом з Надією Василівною в Єлисаветграді, оселившись у тітки свої першої дружини – Марфи Петрівни Зайковської. 20 травня в Надії Василівни народилась дочка. За бажанням батька, дівчинку назвали Олександра на пам'ять про першу дружину Марка Лукича. В Єлисаветграді Марко Лукич не сидів без діла. Він написав п'єсу «Де зерно, там і полова», яка зразу не була дозволена цензурою, а тільки після переробки її і вже під іншою назвою «Дві сім'ї» через кілька років побачила світло рампи».

Зупинка четверта

Творчо-мандрівне життя (1871-1910 рр.)

У вересні 1871 року, після смерті батька, Марко Лукич назавжди покидає казенну службу, розпродує отримане у спадок господарство і разом з дружиною Олександрою Вукотич їде до Одеси, де отримує запрошення зіграти на сцені

Народного театру графів Моркових і Чернишова роль Стецька у «Сватанні на Гончарівці». Успіх був грандіозним. «Дебютант у ролі Стецька Кропивницький привернув загальну увагу своєю грою; під час виходу його на сцену регіт глядачів майже не змовкав. Деякі куплети примушували його повторювати двічі, а то й тричі, оплескам не було кінця»,— зазначалось у газеті «Одесский вестник». Від цієї події розпочинається нова сторінка не лише в біографії Кропивницького, а й в історії національного театру.

Більш сприятливе середовище для розвитку українського театрального мистецтва знаходить Кропивницький у Харкові, куди переїздить восени 1873 р. Тут, у трупі А. Коллюпанова-Александрова, йому вперше пощастило здійснити постановки таких українських п'єс, як «Не ходи, Грицю, на вечорниці» і «За Немань іду» Володимира Александрова, а також виставити власну драму «Дай серцеві волю, заведе у неволю». Слава Кропивницького як актора й режисера сягає далеко за межі України.

У 1886 році М. Кропивницький гастролював у Петербурзі. Як згадує його син Володимир, «...театральні хвилювання поглиблювались прикростями його невлаштованого, невдалого особистого життя. Будучи кілька років удівцем, Марко Лукич повинен був нести моральну й матеріальну відповідальність за своїх маленьких дітей, які жили до того ж окремо від нього, оскільки сам він переїжджав з трупю з міста в місто. Багато всіляких турбот завдавав йому прийомний син Кость, якого ніяк не вдавалось офіційно всиновити. Хвилювала його також доля дочки Марусі, яка жила в тітки першої дружини М. Зайковської. Але найуразливішим місцем була доля його дворічного сина Павлуші, який залишився у матері – артистки Л. Квітки (Тимковської) після розриву її з Марком Лукичем. Під час одного із спектаклів Марко Лукич познайомився з молодою жінкою лікарем Надією Василівною Гладушенко. У травні 1886 р. в Новочеркаську вони одружились». Цей шлюб був щасливим для обох, у них народились троє дітей: син Володимир та дочки – Олександра та Ольга.

Юрій Меженко здійснив унікальне дослідження «Хронологія артистичної діяльності М. Кропивницького (матеріали до біографії)», де зібрано якнайповніші відомості про його виступи як артиста і відгуки на них у пресі з 1871 року по 1910 рік. Лідерами за кількістю й тривалістю гастролей та виступів, безперечно є два міста – це Одеса та Харків! Далі йдуть Єлисаветград, Київ, Полтава, Петербург, Москва, Катеринослав, Ростов, Миколаїв, Новочеркаськ, Чернігів, Кременчук, Житомир, Таганрог, Воронеж, Кишинів, Херсон, Катеринодар, Ставрополь, Владикавказ, Сімферополь, Тифліс, Батум, Кутаїсі, Баку, Маріуполь, Керч, Ялта, Варшава, Вільно, Мінськ, Курськ, Орел, Гомель, Бобруяськ, Саратов тощо...

Найбільш повно і цікаво описує постійну творчу, складну й виснажливу працю Марка Лукича його син Володимир у книзі «Із сімейної хроніки Марка Кропивницького». Також творчо-мандрівне життя візуально презентує карта «Місця виступів М. Кропивницького з 1871 р. по 1910 р.», яка є у Меморіальному музеї М. Кропивницького та книзі В. Шурапова Марко

Хутір Затишок

Улітку 1889 року Марко Лукич купує в поміщика Березовського хутір Сашине за 120 верст від Харкова і за 20 верст від повітового міста Куп'янська (недалеко від села Сподобівки, нині Шевченківського району Харківської області). Садиба була розташована в дуже мальовничій місцевості, серед степових рівнин попадались невеликі горби. Тут було і чимало гаїв та лісів із поетичними галявинами, і ставок з красунями-вербами, посадженими господарем, і великий сад з різноманітними фруктовими та декоративними деревами, котрі також посадив сам Кропивницький, і багато чого іншого, що робило хутір дуже привітним, майже казковим. Навесні 1890 році сюди переїхала уся сім'я: Надія Василівна з Сашою і мати Марка Лукича Капітолїна Іванівна.

Марко Лукич використовував найменшу можливість, щоб вирватись до себе і трохи відпочити в Затишку, так він незабаром назвав свій хутірець. У садибі постійно гостювали друзі і знайомі митця. На особливу увагу заслуговує приїзд до Затишка уславлених майстрів української сцени І. Карпенка-Карого й М. Садовського. Сталася ця подія навесні 1900 р., і пов'язана вона була з майбутньою спільною роботою Кропивницького і братів Тобілевичів в об'єднаній трупі корифеїв.

Хутір був для М. Кропивницького був своєрідною оазою. Тут він і відпочивав душею, і набирался натхнення для творчості, написав понад двадцять п'єс, серед яких «Олеся», «Замулені джерела», «Титарівна» (за Шевченком), «Супротивні течії», «Конон Блискавиченко», «Мамаша», «Розгардіяш», «Скрутна доба», «Старі сучки й молоді парості», «Зерно і полова», «Страчена сила», працював над своїми мемуарами. Живучи в Затишку, Кропивницький досить часто виїздив на гастролі. Тому господарство вели в основному його дружина і прикажчик. Проте в ті дні, коли драматург перебував у садибі, він з великим задоволенням поринав у сільське життя. Значно більше уваги господарству починає приділяти митець після 1902 р., коли після погіршення здоров'я перестає постійно виступати на професійній сцені і живе здебільшого у Затишку. Одним із його найулюбленіших занять було садівництво. Кропивницький вирощував найкращі сорти яблунь, груш, черешень, винограду. Чимало фруктових дерев ним було привезено з уславленого Каразинського садівництва, що знаходилось у Богодухівському повіті Харківської губернії, а окремі сорти винограду виписувались навіть із Франції. 1909 р. на виставці в повітовому місті Куп'янську за зразкове ведення господарства драматурга було нагороджено бронзовою медаллю Харківського товариства сільських господарів.

Марко Лукич відкрив у себе на хуторі початкову школу з українською мовою навчання. Однією з маловідомих сторінок діяльності М. Кропивницького в останні роки життя є організація ним першого на теренах Російської імперії **дитячого театру**, акторами в якому були самі діти. На вистави у Затишок з великим задоволенням приходили діти й дорослі. У січні 1910 р. у столичному журналі «Театр и искусство» було надруковано нотатку про успішні виступи малолітніх аматорів. «Дитячий театр Марка

Кропивницького явище безпрецедентне, оскільки акторами у його дитячому театрі, як уже йшлося, були діти. Нічого подібного ніколи не було в історії не тільки української, а й європейської культури. Разом із невеличкою школою з українською мовою навчання, яку в ці роки драматург започатковує у своїй садибі, його дитячий театр стає справжнім промінчиком світла у «царстві п'їтьми», що панувала в тогочасному українському селі».

Увічнення пам'яті Марка Кропивницького

Пам'ятники:

- У Харкові, на місці поховання Марка Кропивницького: https://uk.wikipedia.org/wiki/Файл:Пам%27ятник_на_могили_М._Кропивницького_в_Харкові.jpg. У 1914 році було встановлено погруддя (скульп. Ф.Балавенський) в середині Театрального скверу.

- У місті Кропивницькому, на території Меморіального музею за адресою: вул. М. Кропивницького, 172. Є відомості про те, що цей бюст був створений скульптором Іваном Гончарем на початку 90-х років. Однак довгий час його не встановлювали, був привезений до музею і зберігався у ньому. Лише у 2003 році, до ювілею українського професійного театру, було виготовлено постамент і урочисто відкрито.

- У місті Кропивницькому, біля приміщення Кіровоградського академічного обласного українського музично-драматичного театру імені Марка Кропивницького: <http://teatr-koryfeiv.com.ua/istorija-teatru.html>. Встановлено у 1968 - 1969 році, автори – скульптор Е. Кунцевич, архітектор Ю. Кисличенко. Пам'ятник М. Кропивницькому являє собою гранітну вертикальну стелу, нижня частина якої відполірована, а у верхній – необробленій – у техніці високого рельєфу виконаний портрет Кропивницького. На фасадній стороні напис: «Марко Лукич Кропивницький. 1840-1910 роки». Пам'ятник переносився у зв'язку з ремонтом і створенням Театральної площі, і нині розташований у сквері біля театру.

- У місті Бобринці, у сквері, якому до 125-річчя з дня народження М. Кропивницького присвоєно його ім'я. Тут у 1972 році було споруджено погруддя Марку Кропивницькому та посаджено 125 дубів.

- У селі Кропивницькому (Бежбайраки) Новоукраїнського району Кіровоградської області.

Присвоєння імені Марка Кропивницького:

- 14 липня 2016 року згідно із законом про декомунізацію Верховна Рада України перейменувала місто Кіровоград на Кропивницький.

- Ім'я Марка Кропивницького присвоєно Кіровоградському академічному обласному українському музично-драматичному театру, Центральній бібліотеці в м. Миколаєві, Сподобівській школі Шевченківського району Харківської області, що знаходиться поблизу хутора Затишок, де драматург мешкав останні двадцять років свого життя.

- Його ім'ям названі вулиці у селі Сподобівці, смт Шевченковому (Харківська обл.), а також у Києві, Харкові, Одесі, Кропивницькому.

- На честь засновника уславленого театру корифеїв перейменовано село, в якому він народився.

- На фасаді театру ім. Лесі Українки в Києві є меморіальна дошка з силуетом Кропивницького і словами: «У цьому будинку 10 січня 1882 року під керівництвом великого артиста і драматурга М.Л.Кропивницького відбувся перший виступ українського професійного театру».

Література та джерела:

1. Кропивницький Марко Лукич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кропивницький_Марко_Лукич.

2. Кропивницький В.М. Из сімейної хроніки Марка Кропивницького (Спогади про батька) / В.М. Кропивницький. – К.: Мистецтво, 1968. – 214с.

3. Кропивницький М.Л. Збірник статей, спогадів і матеріалів / М.Л. Кропивницький. – К.: Мистецтво, 1955. – 530с.

4. Марко Кропивницький у фотографіях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.kr.ua/kray/kropivnickiy/kropphoto/>.

5. Меморіальний музей М.Л. Кропивницького [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kokm.kr.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=161&lang=ua

6. Смоленчук М. Марко Кропивницький і його рідний край / М. Смоленчук. – К., 1971.

7. Степанова О. Харьковские дороги Марка Лукича [Електронний ресурс] / О. Степанова. – Режим доступу: <http://uc.kr.ua/2018/06/12/harkovskye-dorogy-marka-lukysha/>.

8. Шурапов В. Марко Кропивницький та його спадкоємці. Історичний нарис / В. Шурапов. – Кіровоград: «КОД», 2010. – 392 с.